

ชุด สุขใจฉบับ

พลของจิตตภาวนาคือ นิพพาน

พจนานุกรมธรรม
พระพรหมญาณวชิโร

ผลของจิตตภาวนา คือ **นิพพาน**

พุทธทาสภิกขุ

- พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม ๒๕๕๔
จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์สุภาพใจ
บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด
ประธานกรรมการบริหาร : บัญชา เฉลิมชัยกิจ
กรรมการผู้จัดการ : โชนรังสี เฉลิมชัยกิจ
คณะที่ปรึกษา : ประสิทธิ์ ฉกาจธรรม, ถาวร สิกขโกศล,
ประชา หุตานุวัตร, ผ่องศรี ลือพร้อมชัย,
สงวนศรี ศรีเทพประติมา
ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : อสิิน เฉลิมชัยกิจ
บรรณาธิการบริหาร : วรุตม์ ทองเชื้อ
ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : นันทรัตน์ ศุภวารพงษ์
บรรณาธิการ : สนม นิลวรรณ
เลขานุการคณะบรรณาธิการ : รัตนา จิรวิทยาภรณ์
แบบปก : ณีรัฐพงษ์ ภาคีแพทย์
รูปเล่ม : ณีรัฐพล รัชมภ์
ฝ่ายการตลาด : อัครฉัตร ชุมนุ่ม, เกวลี ดวงเด่นงาม
ฝ่ายขาย : มนัญญา ศิริวงษ์, อุดร ปัญญาชัย
ฝ่ายโรงพิมพ์ : ไพบูลย์ ซาคริยานนท์, จิรวรรณ พยาขรินทรังกูร

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พุทธทาสภิกขุ

ผลของจิตตภาวนา คือนิพพาน. -- กรุงเทพฯ : สุภาพใจ, 2554.

144 หน้า.

1.ธรรมเทศนา. I.ชื่อเรื่อง.

294.304

ISBN : 978-616-14-0141-5

พิมพ์ที่ : ฝ่ายโรงพิมพ์ บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๖-๓๒๙๔
จัดจำหน่าย : สายส่งสุภาพใจ บริษัท บิ๊ก ไทม์ จำกัด
๒๑๔ ซ. พระรามที่ ๒ ซอย ๓๘ ถ.พระราม ๒ แขวงบางมด เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๐-๒๔๑๕-๖๕๐๗ โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔

 www.booktime.co.th

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคมผู้จัดพิมพ์
และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย

แนะนำหรือวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ได้ที่

www.thaibookrecommnd.com

คำนำ

สำนักพิมพ์

เนื่องในวาระฉลองครบรอบพุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (วิสาขบูชา ๒๕๕๔-วิสาขบูชา ๒๕๕๕) และในวาระครบรอบ ๑๐๖ ปีชาตกาลของท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๔๔๙-๒๕๕๕) สำนักพิมพ์สุขภาพใจ ขอใช้โอกาสนี้เผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาให้ขยายกว้างไกล ไปสู่บุคคลทุกเพศทุกวัยเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและอภิจริยบูชา สำนักพิมพ์ฯ จึงคัดสรรคำสอนของท่านพุทธทาสที่เกี่ยวกับความสุข สงบเย็น นิพพาน ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานเข้าใจง่าย ประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตหลากหลายแง่มุม ชุด “สุขปัจจุบัน” ประกอบด้วยหนังสือ ๓ เล่ม คือ ๑. สุขแท้ ๒. สงบเย็น ๓. ผลของจิตตภาวนาคือนิพพาน

ผลของจิตตภาวนาคือนิพพาน ประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ตอนคือ ๑. จิตตภาวนาคือชีวิตพัฒนา ๒. ผลของจิตตภาวนาคือมรรค ผล นิพพาน ๓. ผลของจิตตภาวนาคือมรรค ผล นิพพาน (ต่อ) เนื้อหาโดยรวมได้พูดถึงหลักการพัฒนาจิตหรือการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า และผลที่เกิดขึ้นจากพัฒนาจิตที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาในหลายแง่มุม เริ่มตั้งแต่สอนให้รู้จักควบคุมจิต, วิธีฝึกจิตให้เป็นสมาธิ (เทคนิคในการทำสมาธิ), ให้รู้จักสมถะและวิปัสสนาอย่างถูกต้อง จนถึงขั้นพัฒนาตนให้บรรลุความสุขที่แท้จริง (นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้นี้) ท่านพุทธทาสชี้ให้เห็นว่า ผลของจิตตภาวนา ก็คือมรรค ผล นิพพาน ที่ทุกคนต้องนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด!

ผลของจิตตภาวนาคือนิพพาน หนังสือที่จะทำให้เรารู้ว่า นิพพานไม่ใช่สิ่งที่ไกลเกินเอื้อมอย่างที่คิด ถ้าเรารู้จักเพ่งพินิจก็จะพบนิพพานซึ่งเป็นสุขแท้จริงที่นี้และเดี๋ยวนี้นี้

สำนักพิมพ์สุขภาพใจ

สารบัญ

ผลของจิตตภาวนา
คือ นิพพาน

จิตตภาวนา
คือ ชีวิตพัฒนา
๗

ผลของจิตตภาวนา
คือ มรรค ผล นิพพาน
๖๕

ผลของจิตตภาวนา
คือ มรรค ผล นิพพาน (ต่อ)
๑๐๓

ผลของจิตตภาวนา
คือ
นิพพาน

จิตตภาวนา คือ **ชีวิตพัฒนา**

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็จะได้กล่าวต่อจากครั้งที่แล้วมา ในฐานะเป็นการบรรยายชุด ตามความตั้งใจว่า จะมีหนังสือธรรมะเล่มน้อยเล่มเดียวจบ สักเล่มหนึ่ง เป็นคู่มือการศึกษาและปฏิบัติสำหรับทุกคน ไม่ว่าจะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ไม่ว่าจะคนห่างวัดหรือคนคร่ำวัด ควรจะได้มีหนังสือเล่มเดียวเป็นคู่มืออย่างเพียงพอ ให้ชื่อคำบรรยายชุดนี้ว่า **ธรรมะเล่มน้อย**.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงข้อมูลหรือที่ควรจะเรียกว่าข้อมูลของสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ หรือจิตของมนุษย์ ว่ามันมีธรรมชาติธรรมดาของมันอย่างไร. **ถ้าเรารู้จักธรรมชาติธรรมดาของสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์**

หรือจิตของมนุษย์ อย่างครบถ้วนแล้วก็ย่อมจะเป็นการง่ายที่จะทราบได้ต่อไปว่า **เราควรจะทำอย่างไร** เราควรจะจัดการอย่างไร กับความเป็นมนุษย์ของเราเอง ; ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายพยายามที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ ให้เพียงพอ.

ในครั้งที่ ๒ นี้ มีหัวข้อว่า **จิตตภาวนา ก็คือชีวิตพัฒนา**. **จิตตภาวนาคือการทำจิตให้เจริญ ก็คือชีวิตพัฒนา** ; นั่นคือ การพัฒนาชีวิต หมายความว่า ทำให้มากขึ้น ให้ดีขึ้น จึงจะเรียกว่าพัฒนา. ถ้ามากขึ้น แต่ไม่ดีขึ้นหรือเลวลง อย่างนี้ไม่เรียกว่าพัฒนา.

ชีวิตพัฒนาคือกำจัดให้เจริญ

เดี๋ยวนี้ คำว่า **พัฒนา** ยังเป็นคำที่กำกวม ใช้กันผิดๆ หมายความว่าเอาแต่มากขึ้นก็แล้วกัน, **จนโลกเจริญ** นี้กลายเป็นเจริญด้วย **ปัญหา** : ด้วยความทุกข์ ด้วยการเบียดเบียน ด้วยความเลวร้าย, เรียกว่า **โลกมันเจริญ**. หรือว่า การศึกษาเจริญพัฒนาแต่ก็ไม่มีสิ่งที่เป็นที่พอใจหรือควรพอใจ ที่เป็นผลของการศึกษา. เราก็ยังมีอันธพาลเต็มบ้านเต็มเมืองมากขึ้นทุกที, มีสิ่งเลวร้ายนานาประการเกิดขึ้น ในหมู่คนที่เรียกว่ามีการศึกษา. อันธพาลทุกคนก็มีการศึกษา, เขาก็เป็นอันธพาลทั้งที่มีการศึกษา นี้มันมากขึ้น ในส่วนที่ไม่

แนวว่าจะเป็นประโยชน์. **คนรู้มากมันก็โง่งง** อย่างนี้ก็มี, **คนรู้มากกลายเป็นคนยากนาน** คือกลายเป็นคนลำบากไปเสียก็มี, นี่ก็เพราะว่า คำว่าพัฒนานั้น**ถูกใช้กันอย่างผิดๆ**. ถ้าใช้กันอย่างถูกต้องแล้ว คำว่า พัฒนา ต้องเป็นไปในทางที่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเสมอ.

ที่นี้ *การภาวนา* ก็แปลว่า *การทำให้เจริญ, การพัฒนา* ก็แปลว่า *การทำให้เจริญ, มีคำใช้เป็น ๒ คำ* อยู่. แต่คำว่า ภาวนา ใช้กันอยู่แต่ในวัด ไม่ค่อยมีความเปลี่ยนแปลง คำว่าพัฒนาใช้นอกวัด ขยายตัวออกไปเต็มโลก แล้วก็เปลี่ยนแปลงไปตามโลก. ในที่นี้ใช้คำว่า **จิตตภาวนา คือการทำจิตให้เจริญ** นั่นแหละคือ**ชีวิตพัฒนา** การทำชีวิตให้เจริญ. ทำไม่จึงมาเป็นอย่างเดียวกันดังนี้?

ข้อนี้ **มีหลักในพระบาลีว่า ทุกอย่าง มันรวมอยู่ที่จิต, มันขึ้นอยู่กับจิต**; ดังคำที่กล่าวไว้ว่า *ชีวิต อดตภาโว จ สุขทุกขา จ เวลา – ชีวิต ก็ดี อดตภาวนีก็ดี ความสุขหรือความทุกข์ในชีวิตในอดตภาวนันก็ดี ; เอกจิตตสมายุตฺตา – ประกอบรวมอยู่ที่จิตดวงเดียว, สหุโส วตฺตเต ชโย – เวลาที่เป็นขณะๆ ก็เคลื่อนไปโดยเร็ว* ดังนี้. ข้อความนี้แสดงว่า เพราะมีจิตอย่างเดียว มันจึงมีอะไรที่มากมาย มองดูคล้ายๆ ว่าจิตมันสร้างอะไรขึ้นได้มากมาย ไม่มีที่สิ้นสุด.

ถ้าไม่มีจิตอย่างเดียว ท่านลองคำนวณดูเองซิ ; อย่าต้องเชื่อตามที่คนอื่นพูดนักซิ ; ถ้าสมมุติว่า เราทุกคนในโลกนี้ไม่มีจิตเพียง

อย่างเดียวกันนั้นแหละ อะไรมันจะเกิดขึ้น? มันก็จะเหมือนกับ มีท่อนไม้ ก้อนหิน ระเบิดระเบิดไปหมด ทำอะไรไม่ได้เพราะมันไม่มี จิต ; เพราะมีสิ่งที่เรียกว่าจิต มันจึงมีอะไรขึ้นมามากมาย จิตคิดได้ ก็คือทำให้เกิดอะไร ขึ้นมาได้ ; มันเป็นของประหลาดอยู่, ร่างกาย ถ้าไม่มีจิต มันก็คือไม่มีชีวิต ไม่มีร่างกาย ; เพราะร่างกายมันมีจิต มันจึงทำอะไรได้.

และจิตมันก็ทำหน้าที่ของมันทางอายตนะ คือที่สืบทอดระหว่าง ภายในกับภายนอก คือมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ๖ ทาง คู่กันกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มีการติดต่อระหว่างภายใน กับภายนอก โดยสิ่งที่เรียกว่า จิต ทำหน้าที่ในการติดต่อ. ถ้าเราไม่มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตก็ไม่มีเครื่องมืออะไรจะทำหน้าที่ ก็ทำไม่ได้ มันก็เท่ากับไม่มีจิตอยู่เหมือนกัน. เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ความสำคัญ แก่สิ่งที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งที่ทำให้จิตทำหน้าที่ ของมันได้ แล้วทำหน้าที่สัมผัส สัมพันธ์กับสิ่งภายนอก คือรูปที่เข้ามาทางตา, เสียงที่เข้ามาทางหู, กลิ่นที่เข้ามาทางจมูก, รสที่เข้ามาทาง ลิ้น, สัมผัสผิวหนังที่เข้ามาทางผิวหนัง, ความรู้สึกที่เข้ามาทางจิตเอง.

สัมผัสแล้วก็เกิดเวทนา คือรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ได้. ดูให้ดี, เพราะมีตัวจิตเป็นเจ้าหน้าที่ในการสัมผัส แล้วก็เกิดเวทนา เป็นสุขเป็นทุกข์ได้.

ครั้นเกิดเวทนาแล้ว จิตก็โง่งต่อไป ในการที่ยินดีส่วนที่เป็นสุข เวทนา, ยินร้ายในส่วนที่เป็นทุกข์เวทนา มันก็ได้เกิดกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ; เพราะความยินดียินร้าย จนเคยชิน เป็นนิสัยคือมีกิเลส, มีความเคยชินแห่งกิเลส, นี้เรียกมันเกิดกิเลส จะเรียกชื่อต่อไปก็คือตัณหา.

ตัณหานั้นเป็นความอยากด้วยความโง่ง. ความอยากมี ๒ ชนิด ถ้าอยากด้วยสติปัญญา อยากด้วยวิชาความรู้ อย่างนี้ไม่เรียกว่าตัณหา, เขาเรียกชื่ออย่างอื่น. แต่ถ้ามันอยากด้วยความโง่งเขลา ไม่รู้ตามที่เป็นจริง จึงจะเรียกว่าตัณหา ; เช่น น่ารักก็รัก น่าโกรธก็โกรธ อย่างนี้ก็เรียกว่ามันโง่ง, แล้วมันก็อยากไปตามความรักหรือความโกรธ อยากได้ก็มี อยากเอาอยากเป็นก็มี อยากไม่เอาอยากไม่เป็นก็มี ; ล้วนแต่ความโง่งทำให้อยาก ก็เรียกว่าตัณหา. จิตมีความรู้สึกเป็นตัณหาคือความอยาก ; ถ้าไม่มีจิตก็ไม่มีอะไรจะรู้สึกเป็นความอยาก.

ครั้นเกิดความอยากขึ้นในจิตแล้ว โดยธรรมชาติมันแหละ มันก็ปรุงความคิดอีกชนิดหนึ่งเรียกว่าอุปาทาน คือรู้สึกขึ้นมาทันที ว่า กูนี้แหละอยาก กูเป็นผู้อยาก, ก็เป็นผู้ได้ กูเป็นผู้ไม่ได้ กูเป็นผู้เสียหาย, ก็เป็นผู้อะไรต่างๆ. นี้เพราะมีตัณหาคือความอยาก จึงได้เกิดมีอุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่น, แล้วก็เคยชินแต่ที่จะยึดมั่น

ถ้อยมั่น ในตัวตนหรือของตนยึดมั่นถ้อยมั่นโดยความเป็นตัวตนก็มี โดยความเป็นของตนก็มี, ยึดมั่นในกามารมณ์ก็มี, ยึดมั่นในทิวฐิฐิความคิด ความเห็นก็มี, ยึดมั่นในความมงาย ที่ปฏิบัติสืบต่อๆ กันมากก็มี, ยึดมั่นในตัวตนก็มี. นี่คือการยึดมั่นเต็มอัดอยู่ในจิตในสันดานของแต่ละคน ก็เพราะจิตอย่างเดียว จึงมีอย่างนี้.

ที่นี้ก็มีปัญหา คือว่า ทำไปตามอำนาจของอวิชชาอื่นๆ เป็นการเบียดเบียนตนเองด้วย เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นด้วย หมายความว่า เมื่อทำตามความอยากหรืออุปาทานแล้ว ก็เกิดความทุกข์หรือการเบียดเบียนขึ้น ทั้งฝ่ายตนเองและฝ่ายผู้อื่น.

นี่พูดมายืดยาวเหลือเกินแล้ว ก็พอแล้ว เพื่อจะบอกให้รู้ว่าอะไรๆ นะ มันขึ้นอยู่ที่จิต, อะไรๆ มันรวมอยู่ที่จิต, มันขึ้นอยู่กับจิต, มันเกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าจิต. จิตเป็นอย่างไร เหตุการณ์มันจะเป็นไปอย่างนั้น ; เราจึงมีหน้าที่ที่จะอบรมจิต, ทำจิตให้เจริญ, ให้เจริญไปในทางถูกต้อง. อย่าให้มันโง่หรืออย่าให้มันกลับโง่ กลับหลงไหลไปในทางที่ผิดพลาด ซึ่งมันจะต้องทำผิด แล้วทำปัญหาหรือความทุกข์ให้เกิดขึ้นโดยรอบด้าน.

จุดตั้งต้นเรียนศาสนาคืออายตนะ

เรื่องอย่างนี้ถือว่าเป็น ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา คือ ต้องเรียนก่อน. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไว้เองว่า เรื่องอายตนะหก นี้ ประชุมกันเป็นเวทนา สุข ทุกข์ กิเลสตัณหา นี้ เป็นจุดตั้งต้นของ การศึกษาพุทธศาสนา. ถ้าจะศึกษาพุทธศาสนาก็ขอให้เรียน ก ข ก กา ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัมพะ ธรรมารมณ์ ว่ามันทำหน้าที่กันอย่างไร.

นี่ขอให้นักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ทั้งหลายทราบไว้ว่า การที่คุณจะเรียนจะศึกษาพุทธศาสนานั้น จะต้องตั้งต้นที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ; ซึ่งมันมีคู่ที่ทำงานกันคือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัมพะ ธรรมารมณ์ สัมผัสกันแล้วก็เกิดเวทนาเกิดอุปาทาน ; แล้วก็มีแต่ เรื่องของกิเลส และก็มีความสุขเป็นผล. ถ้าท่านไม่มองเห็นเรื่อง น้อย่างชัดเจน ประจักษ์แก่ใจของตนเองแล้ว ยากที่จะรู้พระพุทธ- ศาสนา. มันจะรู้ชนิดที่ฟังทางหู แล้วจดไว้ในกระดาด ; แล้วมันไม่มีความเข้าใจ เมื่อไม่มีความเข้าใจ ก็ไม่มีความเห็นแจ้ง มันก็ไม่มีความอะไรที่จะเป็นประโยชน์ได้. ฉะนั้น จงรู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นแหละให้ดีที่สุดก่อน. เรามีตาสำหรับเห็นรูป มันก็มีการเห็นทางตาอยู่บ่อยๆ แล้วแต่ว่ารูปุอะไรจะเข้ามาทางตา ก็มี การเห็นทางตา.

ในพระบาลี ภาษาพระธรรมนี้ เขามีคำแปลซึ่งพวกคุณยังไม่รู้ก็ได้ เขามี คำว่า เกิด-ดับ. ตาเกิดตาดับ หูเกิดหูดับ จมูกเกิดจมูกดับ ลิ้นเกิดลิ้นดับ กายเกิดกายดับ ใจเกิดใจดับ นี่คุณจะไม่เข้าใจไม่ได้ เพราะมันคนละภาษา. ในภาษาธรรมะนี้ มันสูง ลึก และละเอียด เขาจึงพูดว่า ตานี้เพิ่งเกิดเมื่อตาทำการเห็น, หูก็เพิ่งเกิดเมื่อหูทำหน้าที่ฟัง, จมูกก็เพิ่งเกิดเมื่อมันทำหน้าที่ดม, **เมื่อมันไม่ทำหน้าที่ถือว่ามันดับอยู่ ฟังดูซิ.** แต่ในภาษาไทยธรรมดา เราไม่พูดกันอย่างนั้น คือว่า เรามีตา หู จมูก ฯลฯ กันอยู่ตลอดเวลา, ว่ามีอยู่ตลอดเวลา นั้นเรียกว่า ปัญญา มันยังตื่นเกินไป เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ตลอดเวลา, นั้นเป็นความรู้ที่ยังตื่นเกินไป ; ในภาษาธรรมะ ต่อเมื่อมันทำหน้าที่ จึงจะเรียกว่ามันเกิด, พอมันทำหน้าที่เสร็จแล้ว มันก็ดับ.

ที่มากไปกว่านั้นก็คือว่า กายเกิดกายดับ, นามเกิดนามดับ, รูปเกิดรูปดับ, หมายความว่า ต่อเมื่อร่างกายนี้ทำหน้าที่ จึงจะพูดว่า ร่างกายเกิด ; พอกายทำหน้าที่เสร็จแล้วมันก็ดับ. กายเกิดทำหน้าที่ เช่นว่า ร่างกายส่วนที่มันเป็นลูกตานั้น มันก็ทำหน้าที่ให้เป็นลูกตาสำหรับจะเห็น ; นี้กายส่วนที่เป็นลูกตานั้นมันก็เกิด แล้วก็ทำหน้าที่ทางตา เสร็จแล้วมันก็ดับ.

ที่นี้ มากไปกว่านั้นอีกก็คือว่า ธาตุดิน - น้ำ - ไฟ - ลม ก็เกิดและดับ. ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายนี้

ก็มีเกิด - ดับ เกิด - ดับ ก็หมายความอย่างเดียวกันอีกแหละ ; เมื่อธาตุดิน - น้ำ - ไฟ - ลม ประกอบกันเข้าเป็นร่างกาย ทำอะไรได้ในขณะนั้น. ในขณะนั้นก็เรียกว่ามันเกิด ; ดินเกิด น้ำเกิด ลมเกิด ไฟเกิด ; เป็นร่างกายทำหน้าที่อะไรได้ มันก็ขึ้นอยู่กับที่กายเกิด กายดับ. แล้วใจก็อาศัยร่างกายเกิด แล้วใจก็อาศัยร่างกายดับ จึงมีเกิดและมีดับทุกสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไรว่า **เมื่อมันมาทำหน้าที่ของมันจึงเรียกว่า เกิดขึ้นมา, พอทำหน้าที่เสร็จแล้วก็ดับไปอยู่ตามเดิม.**

นี่ถ้าเข้าใจข้อนี้แล้วจะมีประโยชน์มาก เพราะว่าธรรมะมีหลักการพูดการอธิบายอย่างนี้ **ไม่มีอะไรที่จะไม่เกิดและไม่ดับ เพราะมันเป็นสังขารทั้งนั้น ;** เตี้ยวตาเกิด เตี้ยวหูเกิด จมูกเกิด ลิ้นเกิด กายเกิด ใจเกิด. ทำความเข้าใจเสียให้ดี อย่าให้เป็นเพียงความจำตามที่ได้ยินเขาพูด หรือว่าอ่านหนังสือ. นี่เป็น ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา คือจุดตั้งต้น ; เหมือนอย่างเราจะเรียนหนังสือเรียนภาษา เราก็เรียน ก ข ก กา กันก่อนทั้งนั้น. **เราจะต้องเรียนให้ดีที่สุดที่จะรู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อะไรๆ มันจะมารวมอยู่ที่นี้.**

ศึกษาให้รู้จักระบบของอายตนะ

ตา ตัวยูกตานั้นมันเป็นธาตุดิน, มันเป็นตัวตา เป็นเนื้อ, แล้วมีอุณภูมิบ้าง เป็นธาตุไฟ, มีน้ำอยู่บ้างเป็นธาตุน้ำ, มีธาตุระเหยได้

อยู่ข้างเรียกว่าธาตุลุม, นี้ส่วนก้อนลูกตามันเป็นอย่างนี้ ; แล้วมันยังมีระบบประสาท ประสาทตารวมอยู่ที่นั่นด้วย. ระบบประสาทตาอาศัยอยู่ที่ก้อนลูกตา รวมกันแล้วเป็นที่อาศัยแห่งวิญญาณทางตา คือจิตสำหรับจะทำหน้าที่ทางตา นี้ตามันมีอะไรก็ขึ้นอยู่อย่างนี้ จะต้องรู้จักมัน.

ทีนี้ **หน้าที่ต่อไป** มันก็มีอยู่สำหรับจะเห็นรูป ; พอรูปเข้ามากระทบตา พอรูปมากระทบประสาทตา ก็เกิดการเห็นทางตาคือจักขุวิญญาณ. **จักขุวิญญาณการเห็นทางตา : มีรูปด้วย มีตาด้วย มีการเห็นทางตาด้วย** เนื่องกันอยู่เป็น ๓ อย่าง ; นี้เรียกว่า **ผัสสะ, มีผัสสะ** แล้วก็**ต้องมีเวทนา**แน่นอน คือสบายตา หรือไม่สบายตา หรือเฉยๆ เรียกว่าเวทนา. ครั้ง**มีเวทนา**แล้ว มันก็เกิด**ความอยาก**ไปตามอำนาจของเวทนานั้น สบายตาก็อยากได้ เป็นต้น ไม่สบายแก่ตาก็อยากจะฆ่าอยากจะทำลาย เป็นต้น. นี้**เวทนาจึงให้เกิดความอยากคือตัณหา** ; จิตเกิดความอยากแล้ว **จิตเกิดความรู้อีกว่า** **ตัวกู้อยาก, ตัวกู้อยู่, ตัวกู้อะไรจะสุขจะทุกข์, จะได้จะเสีย, จะแพ้จะชนะ, อะไรกันอยู่ที่ตรงนั้น.**

